

SUDJELOVANJE DALMATINSKIH POSTROJBI U ZAPOSJEDANJU BOSNE I HERCEGOVINE 1878.

Tado ORŠOLIĆ
Zavod za povijesne znanosti
HAZU u Zadru

UDK 949.75:943.6 "1878"
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 1. XII. 1999.

U ovom radu je prikazano kako, i u kolikom opsegu su sudjelovale dalmatinske postrojbe u zaposjedanju Bosne i Hercegovine 1878., te ustroju XVIII. vojnog divizionu i posadne vojske razmještene u Dalmaciji u trenutku zaposjedanja Bosne i Hercegovine. Također, autor je na temelju izvora, obradio način kretanja vojske iz Dalmacije u osvajanju vojno-strateški važnih mjesta u Bosni i Hercegovini. Zatim, na koji način se neregularna osmanska vojska oduprijela austro-ugarskoj vojsci. Nadalje, obrađen je način mobilizacije i ustroj vojske i zapovjedništava u Dalmaciji. S druge strane prikazani su i problemi vezani uz mobilizaciju i vojno djelovanje, kao što su prestrogo ponašanje časnika prema vojnicima, nasilno mobiliziranje civila, konja i druge stoke te druge poteškoće vezane uz tijek zaposjedanja Bosne i Hercegovine.

Uvod: Cilj i političko značenje zaposjedanja BiH

Uzroci koji su doveli do okupacije Bosne i Hercegovine 1878. imali su svoju dublju pozadinu koja se manifestirala kroz tzv. "istočnu krizu". Rješenje toga problema konačno je dobilo završnu fazu San Stefanskim mirom, a naročito Berlinskim kongresom 1878. godine. Naime, zbog nemogućnosti turske vlasti da održi red i mir te vjersku toleranciju u Osmanskoj državi, napose se to odnosilo na Bosnu i Hercegovinu (kao i druge balkanske države koje su bile pod turskom okupacijom) u kojoj su u razdoblju od 1875. do 1878. godine buktali ustanci, na Berlinskom kongresu (u Berlinu 13. lipnja 1878. sastalo se sedam velesila Engleska, Rusija, Turska, Austro-Ugarska, Njemačka, Francuska i Italija¹) donesene su odluke koje su označile novi balkanski poredak. Tako su se prijašnje pretenzije Austrije za širenjem na Balkan, konačno i ostvarile na Berlinskom kongresu,

¹ Milorad EKMEČIĆ, *Stvaranje Jugoslavije 1790-1918*, Prosveta, Beograd, 1989, knj. 2, str. 324; Grgur JAKŠIĆ, *Bosna i Hercegovina na Berlinskom kongresu, SAN, Posebna izdanja knjiga CCXXVII, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 11*, Beograd. 1955.

gdje je 13. srpnja 1878. prema čl. XXV. određeno da Austro-Ugarska može slobodno zaposjesti područje Bosne i Hercegovine (osim sandžaka Novi Pazar). Prema tom zaključku uređeno je da Austro-Ugarska “si osigura opstanak novom političkom stanju, kao i slobodu i sigurnost komunikacija, pridržaje si pravo, da drži garnizone i zaposjedne vojničke i trgovačke ceste u čitavom opsegu tog dijela starog vilajeta bosanskoga. U tu svrhu pridržaju za se austrougarska i turska vlada, da se o potankostima sporazume”.² Odlukama Berlinskog kongresa, Austro-Ugarska je dobila zeleno svjetlo da u dodatnom sporazumu s Visokom Portom provede zaposjedanje Bosne i Hercegovine.³ Iako je prema tom sporazumu zaposjedanje trebala proteći bez većih poteškoća, ipak je domaće muslimansko (manjim dijelom i pravoslavno) pučanstvo pružilo izvjesni oružani otpor austrougarskoj vojsci.⁴

Jedan od osnovnih zadataka zaposjedanja BiH bilo je rješavanje socijalno-političkog pitanja i povratka izbjeglica iz ustanka 1875.-1878. u svoje krajeve Bosne i Hercegovine.⁵ Međutim, strateški motivi zaposjedanja Bosne i Hercegovine imali su širu vojno-stratešku dimenziju planova Austro-Ugarske na Balkanu. Naime, položaj Monarhije prema Balkanu bio je prije zaposjedanja BiH jako nepovoljan. Dužina granice prema BiH i Crnoj Gori iznosila je ukupno oko 900 kilometara. Trećina granice išla je dolinom Save i ona je kao prirodna granica bila pogodna za obranu, dok je ostatak granice bilo dosta teško braniti. Tako bi svaki napad s istoka direktno ugrozio dalmatinsku obalu i njezine luke. Dalmatinsku obalu i luke bilo je moguće braniti samo ako su bile dobro utvrđene (što je djelomično i učinjeno). S druge strane, sjeverna Dalmacija je jako loše povezana s unutrašnjim dijelovima Monarhije, zbog otežanih veza i loših putova preko Velebita, a južna je Dalmacija bila gotovo sasvim izolirana, jedino je morski put pravovaljano funkcionirao. Niti Boka kotorska, kao jedna od glavnih luka Austro-Ugarske na južnom Jadranu, nije bila posve sigurna zbog toga što je s dviju strana okružena

² Mihovil MANDIĆ, *Povijest okupacije Bosne i Hercegovine 1878*, Zagreb, Matica hrvatska, 1910, str. 19; Vinzens HAARDT von Harthenthurn, *Die Occupation Bosniens und der Herzegovina (nach verlässlichen Quellen geschildert)*, Wien, 1878, str. 8; Državni arhiv Zadar, Knjižnica, *Die Occupation von Bosnien und der Herzegovina und die dalmatinischen Eisenbahnen*, Zadar, izd. Vitaliani i Janković, 1879, str. 9-11.

³ Ferdo ŠIŠIĆ, *Kako je došlo do okupacije a onda do aneksije Bosne i Hercegovine (1878. odnosno 1908.)*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1938, str. 61. Turci su na Berlinskom kongresu iznenada izjavili da neće potpisati zaključke kongresa “ako se Austr-Ugarska ne obveže tajnom klauzulom, da smatra okupaciju samo provizorijem i da suverena prava sultanova na obje zemlje ostaju i dalje potpuno intaktna.”

⁴ Rade PETROVIĆ, *Pokret otpora austrougarske okupacije 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, ANU BiH, *Posebna izdanja, knj. XLIII, Odjeljenje društvenih nauka knj. 8*, Sarajevo, 1979, (dalje naslov izdanja skraćeno, “*Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. u BiH*”) str. 48-51. Iako je postignut sporazum između Austro-Ugarske i Turske, čini se da je turska igrala tzv. “dvostruku igru”. Naime, činjenica je da su se turske postrojbe stacionirane u BiH uglavnom povukle s tog područja, premda se dio turskih posada ostao boriti zajedno s domaćim postrojbama (npr. u okolici Stoca i Livna), a dio turske vojske koji se i povukao ostavio je za sobom gotovo sav postojeći oružani arsenal, i time omogućio domaćim snagama da pruže maksimalni otpor austrougarskim trupama.

⁵ Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i njegov odjek u banskoj Hrvatskoj*, *Otpor austro-ugarskoj okupaciji 1878. u BiH*, str. 260. Pavličević kaže da je prema pisanju ondašnjih hrvatskih listova zaposjedanje BiH ponajprije provedeno i zbog rješavanja agrarnog pitanja u toj zemlji.

visovima koji su pripadali Crnoj Gori, te tako direktno izložena eventualnim napadima (luka je bila na dometu pušaka). Obrana Dalmacije zahtijevala je ogroman vojni kontingent, brojna utvrđenja, pogranične utvrde, magazine i trebala oveća materijalna sredstva za njeno očuvanje. Sa zaposjedanjem BiH znatno bi se poboljšala granična pozicija Monarhije spram Srbije (dolinom rijeke Drine) i Crne Gore (koja bi kao i Srbija bila obuhvaćena s dvije strane austrougarskom granicom). Također, stratejski položaj BiH osiguravao je pristup Kosovu polju, a tko bi posjedovao taj prostor i s njime centralni čvor između Bijelog Drima, obje Morave, Vardara, Strume i Marice bio bi, najblaže rečeno, gospodar svih pravaca na zapadnom Balkanu, što je ujedno bilo i jedno od najvećih ostvarenja stratejskoga plana zaposjedanja. Osim toga, Dalmacija bi dobila izuzetno povoljno strateško zaleđe, koje bi se moglo braniti s puno manje vojske i materijalnih troškova. Istovremeno znatno bi se poboljšale prometne veze s unutrašnjošću Monarhije, napose uspostavljanjem prometa dolinom Bosne i Neretve te dolinom Vrbasa preko Livna.⁶

Dalmacija je bila vrlo značajna vojno-strateška austrijska pokrajina, napose zbog svojega geostrateškog položaja (granica prema Italiji, Crnoj Gori i Turskoj tj. naročito dugoj granici s Bosnom i Hercegovinom), te je zato imala naročitu ulogu u vojnom osvajanju Bosne i Hercegovine. Već za trajanja ustanaka u Bosni i Hercegovini od 1875. do 1878., Dalmacija je podupirala ustanike i zbrinjavala prognane s bosansko-hercegovačkog teritorija, kojih je prije početka zaposjedanja bilo ukupno preko 180.000, a od toga broja u Dalmaciji je bilo zbrinuto oko 38.000 izbjeglica.⁷ Zato, ali ne samo zbog toga, javno mnijenje u Dalmaciji djelomično je podupiralo, a prema pisanju *Narodnog lista* s velikim ushićenjem iščekivalo konačno oslobođenje “naše braće” u Bosni i Hercegovini.⁸

Vojni ustroj i razmještaj vojske uoči zaposjedanja

Premda datum početka zaposjedanja nije bio točno utvrđen, intenzivne pripreme za opću mobilizaciju vojske započete su u prvoj polovici lipnja, točnije 9. lipnja 1878. godine. Tada je carskom naredbom br. 1. upućena zapovijed za mobilizaciju XVIII. pješačkog vojnog divizionu i gornjodalmatinskog domobranstva.⁹ Ubrzo zatim pristupilo se postupnoj mobilizaciji i formiranju ratnog rasporeda XVIII. vojnog divizionu, posadnih postrojbi, te plan posade ratne luke u Kotoru i Herceg Novom. Nakon upućene naredbe, do 21. lipnja u

⁶ Tomislav KRALJAČIĆ, *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1987, str. 57.

⁷ Šime PERIČIĆ, Odjek bosansko-hercegovačkog ustanka (1875-1878) u zadarskom “Narodnom listu”, *ANU BiH, Posebna izdanja-knjiga XXX, Odjeljenje društvenih nauka knj.4*, Sarajevo, 1977, str.396-397; Julije GRABOVAC, *Dalmacija u oslobodilačkom pokretu hercegovačko-bosanske raje (1875-1878)*, Split, Književni krug Split, 1991, str. 267. Grabovac navodi kako je uoči zime 1877/78. u Dalmaciji bilo oko 35.300 izbjeglica.

⁸ U Dalmaciji je prema pisanju i javljanju *Narodnog lista* br. 27. od 4. IV. 1878., već vladalo opće oduševljenje time što će “našu braću bosance i hercegovce doći osloboditi hrvatski i drugi slavjanski junaci kojim će zapovjedati najviše hrvatski časnici pa i sam vrhovni vođa Hrvat Josip Filipović. Braća dakle doći će braći.”

⁹ DAZd, *Tajni spisi*, 1861.-1881., svež. 26, fasc. 22, (1878.-1879.), br. 22/54. O konkretnoj podjeli vojnih postrojbi u Dalmaciji dalje u radu.

Dalmaciji je već konstituirano jedinstveno vojno zapovjedništvo (posadne vojske) za Dalmaciju pod nazivom "*Militär und Landwehr Commando zu Zara*", tj. Vojno i domobransko zapovjedništvo u Zadru, koje je i formalno preuzelo upravu nad svim dotadašnjim zapovjedništvima u dalmatinskim kotarima. Najveći teret tijekom okupacije svakako je snosilo Vojno zapovjedništvo u Zadru sa svojom posadnom vojskom. Naime, zadatak posadne vojske bio je ne samo osiguranje granica s BiH i osiguranje opskrbe XVIII. vojnog diviziona, nego je trebala samostalno priskočiti u akciju, kada su to prilike zahtijevale (kao što je samostalno djelovala u prvom napadu na Livno (o tome dalje u radu)).¹⁰

Pri zaposjedanju Bosne i Hercegovine za zapovjednika svih (početno ustrojenih) vojnih trupa imenovan je general artiljerije (*Feldzeugmeister*) barun Josip Filipović, koji je upravljao središnjim krilom s 13. vojnim zborom u sklopu kojega su bili: VI. divizion pod zapovjedništvom podmaršala Tegetthoffa, VII. divizion pod zapovjedništvom podmaršala vojvode Wilhelma von Würtemberga, XX. pješački vojni divizion pod zapovjedništvom podmaršala grofa Szápárijja (kao zapovjednika lijevog krila), a na raspolaganju je bio i jedan čitavi pričuvni zbor. Za zaposjedanje dijela Bosne i Hercegovine (hercegovački teritorij) određen je podmaršal (*Feldmarschalleutnant*) barun Stjepan Jovanović (također pod vrhovnim zapovjedništvom generala Filipovića), koji je zapovijedao desnim krilom. U sklopu desnog krila se nalazio XVIII. pješački divizion smješten u Dalmaciji koji je djelovao koordinirano s 13 vojnim zborom (dakle ne direktno u njegovu sklopu nego samostalno, s tim da je FML Jovanović primao naredbe ne samo iz Državnog ratnog ministarstva nego i od FZM Filipovića).¹¹

Kasnije, tijekom zaposjedanja BiH, prvobitna vojska (13 vojni zbor i XVIII. vojni divizion) je preimenovana u II (drugu) austrougarsku vojsku, koja je znatno ojačana i u koju su bili uključeni: 13. vojni zbor s tri pješačke divizije i pričuvnim korpusom, 3. vojni zbor s tri pješačke divizije i jednim pričuvnim korpusom, 4. vojni zbor s dvije pješačke divizije i jednim pričuvnim zborom, 18. vojni divizion te Vojno zapovjedništvo u Zadru (misli se na posadnu

¹⁰ *Die Occupation Bosniens und der Herzegovina durch K.K. Truppen im Jahre 1878, nach authentischen Quellen, Österreichische militärische Zeitschrift, Wien, Mitteilung des Kriegs-Archiv, 1879, str. 351. "Sie waren nicht nur berufen, den Nachschub für die XVIII. Infanterie-Truppen-Division zu sichern, sondern auch selbsthätig in die Action einzugreifen, wenn die Umstände dies erfordern sollten".*

¹¹ N. L., 5. srpnja 1878, br. 52, str. 3; Mehmedalija BOJIĆ, Svrugavanje turske vlasti i odbrambeni rat Bosne i Hercegovine protiv austrougarske invazije 1878. godine, *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. u BiH*, str. 78; V. HAARDT, nav. dj., str. 10; Slavko PAVIČIĆ, *Hrvatska ratna i vojna povijest*, Zagreb, izd. "Hrvatska knjiga", 1943, str. 226; M. MANDIĆ, nav. dj., str. 33-34. General artiljerije barun Josip Filipović rođen je u Gospiću 28. travnja 1819. kao sin graničarskog časnika, a umro je 6. kolovoza 1889 u Pragu, gdje je djelovao kao vojni zapovjednik za Češku. General Filipović je za glavnog zapovjednika okupacijske vojske odabran između ostalog i zato što je bio izvanredan poznavatelj južnoslavenskih a posebno bosanskih prilika. Podmaršal barun Stjepan Jovanović rođen je u Pazarištu u kotaru Otočac 5 siječnja 1828., a umro je u Zadru 8. prosinca 1885. godine. U svibnju je bio imenovan brigadirom u južnoj Dalmaciji, a u lipnju 1877. je kao podmaršal preuzeo zapovjedništvo XVIII. pješačke divizije u Dalmaciji. Od 12. prosinca 1881. postavljen je za namjesnika Dalmacije u Zadru, sve do 8. prosinca 1885. kada je iznenada umro. O namjesniku S. Jovanoviću vidi u: Vjekoslav MAŠTROVIĆ, *Zadarska oznanjenja iz XVIII, XIX. i početkom XX stoljeća*, Zagreb, Zavod za povijesne znanosti istraživačkog centra JAZU u Zadru, 1979, str. 12.

vojsku u Dalmaciji).¹² Zapovjednikom II. vojske imenovan je FZM Josip Filipović, pod čijim zapovjedništvom se indirektno nalazio i FML S. Jovanović.¹³ Budući da su zapovjednici austrijskih vojnih postrojbi u Dalmaciji u kojima su vojnici bili uglavnom stanovnici te pokrajine, dobili doista složen zadatak da s maksimalnim brojem mobiliziranih vojnika i pričuvom (i naravno s dodatnim pojačanjem austrougarske vojske) zaposjednu Hercegovinu, što i nije bilo baš lako izvedivo, bar ne onako kako se očekivalo. Naime, prema javljanju *Narodnoga lista* smatralo se da većih sukoba neće biti te da će “naši vojnici u Bosni biti dočekani kao svatovi”.¹⁴ Međutim, oružani sukob između austro-ugarske vojske i vojske u Bosni i Hercegovini, kako ćemo kasnije vidjeti, ipak se dogodio u širim razmjerima.

Pripreme za izvođenje zaposjedanja intenzivno su vršene. Najprije su temeljno izvršene kartografske geostrateške pripreme i opisi terena za Bosnu i Hercegovinu, rađene još puno prije 1878., a koje su u ovom slučaju upotrijebljene za izvođenje vojnog manevra na Bosnu i Hercegovinu. Budući da je izvršen i taj pripremni dio geostrateškog vojnog plana, pri kraju je bila mobilizacija vojnika i uspostava zapovjedništava u Dalmaciji. Mobilizacija vojno obveznih je oko 20 lipnja bila gotovo završena, a “sve je naše domobranstvo pod oružjem; pričuvnici vojne mornarice, naši morski labudovi prepuniše već c. kr. oklopnjače.” Mobilizacija je protekla bez većih poteškoća, (barem prema javljanju N. L. koji piše da “narod naš se odazva odmah na rječ kraljevu”).¹⁵ Nije bilo moguće izbjegavanje vojne obveze, i to najvećma zbog toga što su u slučaju odbijanja poziva mobilizacije ili dezerterstva, slijedile vrlo rigorozne vojno-zakonske kaznene mjere.¹⁶ U ovoj velikoj mobilizaciji, svi su bili pozvani u vojsku, sve pučanstvo pričuvnoga sastava Dalmacije, i mladi i stari i učenici i učitelji i težaci i bogataši.¹⁷

Treba spomenuti i to da se vršila posebna mobilizacija konja i mazgi za potrebe vojske, o čemu je inače vrlo iscrpno vođena klasifikacija, tj. popis konja i tovarnih životinja. Popis konja i teglećih životinja vršio se tako da je određeni vojni časnik obilazio

¹² V. HAARDT, nav. dj., str. 133-140;

¹³ S. PAVIČIĆ, str. 226.

¹⁴ N. L., 6. srpanj 1878, br. 52, str. 3.

¹⁵ N. L., 20. srpanj 1878, br. 56, str. 1.

¹⁶ N. L., 24. srpanj 1878, br. 57, str. 2. Narodni list javlja da je u pojedinim austrijskim pokrajinama “bilo dosta bježanja”, tj. dezerterstva, i to naročito iz Istre i Trsta, najvjerojatnije u Italiju. Isto tako, N. L. je javljao o tobože visokom moralu dalmatinskoga puka u zaposjedanju BiH, te kako se u svim gradovima i mjestima Dalmacije (od Zadra do Dubrovnika) klicalo “našoj vojsci” i konačnom oslobođenju “naše braće katolika u Bosni” i da su se svi pozvani za mobilizaciju i odazvali tom pozivu. Međutim, ushiti entuzijazma i lojalnosti (koji su se napose odražavali kroz članke N. L.), bili su posljedica (neopravdanih) očekivanja Narodne stranke da će okupacija dovesti do političkih promjena u Austro-Ugarskoj i do priključenja BiH Hrvatskoj. Premda je N. L. javljao o vrlo uspješnoj mobilizaciji u kojoj nije bilo nikakvih poteškoća, ipak nepismeni težak, iako se nije odupirao mobilizaciji, sigurno nije bio oduševljen odlaskom u rat (o nezadovoljstvima mobilizacije i poteškoćama tijekom zaposjedanja, dalje u tekstu).

¹⁷ N. L., br. 56, str. 1, naslov članka: *Vojnička dužnost u Dalmaciji*. O tome kako su ovom prilikom svi bili mobilizirani najbolje predočuje primjer iz navedenog broja Narodnog Lista u kom se kaže: “Uz proste poljodjelce, mi vidismo vrstati se u vojsku i odvjetnika i učitelja, i pomorca i bogataša, i trgovca i mnogo učenika.”

pojedine općine, gdje su u zakazano vrijeme (određeni dan i sat) seljaci-težaci odnosno vlasnici, svake godine doveli stoku i konje na zakazanu klasifikaciju koju je posebno sastavljena komisija evidentirala. Tako je, npr. u Dalmaciji u 1878. bilo ukupno popisano 9.268 jahaćih i teglećih konja.¹⁸ Za vrijeme zaposjedanja Bosne i Hercegovine, izdana je posebna naredba o mobilizaciji konja, o čemu svjedoči brzojav upućen namjesniku Rodiću u Zadru 12. lipnja 1878. godine. U tom brzojavu, koji je poslao i potpisao ministar za zemaljsku obranu Horst, Državno ratno ministarstvo je poslalo hitni zahtjev prema kojem se imala provesti mobilizacija konja u roku od deset dana s početkom od 24. lipnja 1878. godine.¹⁹ U tom smislu se oglasilo i Vojno zapovjedništvo u Zadru, koje je izdalo "pogodbu" (službeno je nazvana pogodba iako je više glasila kao naredba) u svezi s mobilizacijom goniča i najma konja u Dalmaciji, a za potrebe vojske. Najvažniji detalji te pogodbe su: 1. gospodari konja su bili dužni dati konje "državnoj vlasti u najam za potrebito vrijeme"; 2. upisani (goniči) su se obvezali da će služiti "dok uztreba državi kao gonjači unajmljenih konja"; 3. "Državna vlast zastupana od c. kr. Kotarskog povjerenika Nikole Vučkovića, prima pod kiriju konje i gonjače počamši danom 22. srpnja 1878"; 4. državna se vlast obvezala da će hraniti konje i goniče stoke "te im uz to u ime kirije isplaćivati na dan za svakoga konja forinta dva, a forinta dva svakom gonjaču na dan"; 5. državna se oblast obvezala da će "nadoknaditi svaku štetu" koja bi se mogla dogoditi unajmljenim konjima; 6. vlast se obvezala da će po svršetku upotrebe, vratiti konje kao i stvari na njima dotičnim gospodarima; 7. "Gospodari se konja obvezuju predati dne. 22. srpnja ujutro svoje konje inače upadaju u globu od 50 for. za svaki dan zatezanja"; 8. "Gonjači se obvezuju dne. 22. srpnja pod pratnjom odputovati sa konjima i točno ih predati dne. 22. srpnja dotičnom Eskadronu."²⁰ Konji, mazge i volovi su bili jedini prijevoznici na kopnu, njima se dovozila sva potrebna oprema, municija i namirnice za vojsku, pa se tomu morala posvetiti posebna pozornost. Tako je samo iz općina Zadra, Biograda, Nina i Novigrada za vojne potrebe "vladino povjerenstvo najmilo konje i ljude za prevoz hrane u Bosnu", kojom prilikom je "uzeto na kiriju do 1000 konja i 60 ljudi da ih prate."²¹

Međutim, druga tamna strana medalje mobilizacije i bojevanja, kazivala je o neprimjerenom postupanju časnika prema vojnicima, lošoj opskrbi vojnika hranom pa i nedovoljnoj brizi prema bolesnim i ranjenim vojnicima. O surovom ponašanju časnika, *Narodni list*, očito dobro obaviješten, javlja kako je "nekidan bezdušni častnik Magjar" u Gružu ranio jednog vojnika, zatim kako je "neki domobranac usljed duga puta i naporna truda na ljetnoj sparini umro" te da su nedavno u Omiškoj krajini umrli dva vojnika "a ovih dana nekoliko ih u Splitu", i još kako se domobranci kao "marva trpaju u parobrode

¹⁸ DAZd, *Spisi Registrature*, god. 1878, V. A, svež. 2606, poz. 42, br. 2950/II, br. 1011 i br. 7668. Popis konja u svrhu vojnih potreba obavljan je svake godine, što je i vidljivo iz dopisa upućenom Kotarskom poglavarstvu Šibenik, iz općine Skradin i iz općine Knin.

¹⁹ ISTO, br. 8022/II.

²⁰ DAZd, *Spisi registrature*, god. 1879, V. A, svež. 2655, poz. 140, br. 2104/II. Za slučaj da je konj u ratnom sukobu ubijen ili uginuo, vlasnik je dobivao novčanu odštetu, npr. za kobilu oko 90 fiorina.

²¹ N. L., 24. srpnja 1878, br. 57, str. 3.

tijesne i ogadjene još nečistoćom dovezenih konja i volova”.²² Bilo je i slučajeva krajnje gruba ponašanja časnika, gdje je u jednoj takvoj prilici časnik ubio vojnika (iznad Dubrovnika, na granici s Hercegovinom) samo poradi toga jer ovaj “neuzmože da napreduje”, tj. zato jer je dotični vojnik bio iscrpljen i nije imao snage da prati ostalu vojsku. Zbog toga ga je “neki c. k. pomoćnik pukovnije *Nobili* proparao usred srca jednog nevinog od pričuve vojnika.”²³

Ni opskrba hranom na bojnju polju nije pravovremeno funkcionirala. Jedan takav neprimjereni događaj zbio se pri napadu na Livno, kada je “vojska morala zlopatiti i glad i žedj” dok “domobranci za tri dana nisu primili kruha.”²⁴ Nadalje, čak je i odnos prema ranjenim vojnicima bio krajnje nekorektan, pa su se ranjenici (koji su bili smješteni u privremenoj bolnici u franjevačkom samostanu u Sinju) “svi na jedan znak tužili na surovost zapovjednika i upravitelja bolnice leitmanića (op. T.O., *lieutenant*-poručnik) Uher-a”, koji je neprestano kritizirao i grdio “*naše ljude nazivljući ih da su murlaci, bestien itd. i da mu većeokrat i ruka na nje poliče da jih udara i zauškom i sabljom.*”²⁵ Kao što se vidi iz priloženog, postupanje pojedinih časnika prema vojnicima bilo je neprimjereno, a niti opskrba vojnika hranom nije bila dobro organizirana.

S druge strane opet, poradi pravovaljanog a onda i nasilnog mobiliziranja konja i mazgi za vojsku, zaostajali su poljodjelski poslovi (a poljoprivredom se bavilo 80% dalmatinskog pučanstva kao jedinim izvorom prihoda), zbog čega je velik dio polja ostao neobrađen. To se događalo naprosto zato što je sve vojno sposobno stanovništvo Dalmacije pozvano u vojsku, a vladalo je takvo stanje da su tih dana “opustošile naše kuće, more se reći, jer iz jednih kuća i do pet ih je otjeralo na vojsku.” Nije imao tko raditi zbog toga što “diglo nam mladež na vojsku ostali samo samohrani bez težaka, bez volova, bez čobana. Neprestano pita nam se i uzimlje, kola, konje, volove pa i ljude uz konje koji nijesu obvezni nikakvom vojničkom zakonu.”²⁶ Budući da su prisilno mobilizirani konji i stoka, težaci nisu smjeli s ono malo preostalih konja izaći van “jer netom se pomoliš u varoš izadju oružnici i zaptu nam kola i konje te sunjima u zatvor pa pod kiriju goniti vojsci zaira.” U takvim prilikama u težaka je ostalo mnogo neobrađenih polja (upravo zbog nedostatka ljudi i stoke) i nespremljenih zimnica. Uza sve to vlasnici, goniči konja i volova nisu na vrijeme dobivali odštetu za uginulu stoku, niti najamnine za svoje usluge vojsci. Ono konja, mula i volova što se vratilo vlasnicima odnosno težacima nakon svršetka akcije

²² ISTO, str. 1, članak, Vojnička dužnost u Dalmaciji II.

²³ N. L., 11. rujna 1878, br. 71, str. 2. Da tragedija bude veća ovaj ubijeni pričuvni vojnik ostavio je za sobom suprugu i četvero “siročadi”, a časnik koji ga je ubio bio je “prost od kakve pedepse” tj. nije bio osuđen zbog ovog čina.

²⁴ N. L., 24. kolovoza 1878, br. 66; članak, Ognjeno krštenje Dalmatinskog Domobranstva pod Livnom dne 15. kolovoza 1878, str. 1.

²⁵ N. L., 25. rujna 1878, br. 75, str. 3.

²⁶ N. L., 13. srpnja 1878, br. 54, str. 2; N. L., 4. rujna 1878, br. 69, str. 2.

zaposjedanja, bili su u takvom stanju “da bi najbolje bilo sjekirom u glavu pa s njim u jamu da nam odšteta i napast niesu.”²⁷

Kao što sam već rekao, zaposjedanje Hercegovine bio je zadužen XVIII. pješački vojni divizion stacioniran u Dalmaciji, koji će biti sastavljen najvećama od postojećih dalmatinskih vojnih postrojbi stalne vojske, i pričuvnog sastava. Naredba o mobilizaciji koja je upućena na Vojno i domobransko zapovjedništvo od 9. lipnja, izvršena je do 21. lipnja 1878 godine. Međutim, od dana kada je izvršen vojni raspored vojske do dana prijelaska vojske iz Dalmacije na osmansko tlo, izvršene su neke manje izmjene oko ratnog rasporeda vojske u Dalmaciji, i to pred sam početak ulaska vojnih trupa na turski teritorij.²⁸

Uspostava stožera, zapovjedništava te cjelokupni ratni raspored vojske u Dalmaciji izvršeno je do 21. lipnja, u osnovi to će biti i konačni vojni raspored s kojim će se krenuti u vojni pohod. Pojedini su se vojni odjeli i zapovjedništva združivali u jedinstvene glavne stožere i formacijske postrojbe, tako su, npr., od više pješačkih bojni i topovskih baterija bile sastavljene tri brdske brigade. U principu, sve vojne postrojbe razmještene u Dalmaciji bile su u sklopu XVIII. vojnog divizionu i posadne vojske. Zapovjednik posadne vojske u Dalmaciji bio je *Feldzeugmeister (FZM)* - general artiljerije barun Gabriel Rodić, dok je za vođenje XVIII. vojnog divizionu u Dalmaciji određen podmaršal barun Stjepan Jovanović čiji je zapovjednik (cjelokupne okupacijske austrougarske vojske) u ovom slučaju bio general artiljerije barun Filipović.

Vojni raspored svih vojnih trupa u Dalmaciji bio je razdijeljen na XVIII. vojni divizion pod zapovjedništvom podmaršala Jovanovića i posadnu vojsku pod zapovjedništvom generala Rodića. Na temelju lipanjske sheme vojnog rasporeda, vojno-formacijska podjela u Dalmaciji neposredno pred napad na Bosnu i Hercegovinu izgledala je ovako:²⁹

²⁷ ISTO. Očito da je jako loše bila organizirana opskrba hranom goniča kao i njihovih konja i volova, te da je bilo takvih situacija kada “neki konji zatvoreni niesu za tri dana dobili nikakove hrane, te su se teško napatili, a i neki vlasnici prisiljeni ići uz konje, gladađu jer poviše dana prodje da im se platja nedade.” Bilo je također i novčanih manipulacija, s isplatama najamnina i kirija, sve na štetu ubogih težaka.

²⁸ Ovdje moram upozoriti na to da postoje izvori za okupaciju Bosne i Hercegovine koji se razlikuju u nekim detaljima. Naime, izvori kojim sam se koristio za objašnjenje vojnoga ustroja u Dalmaciji iz Državnog arhiva u Zadru (*Tajni spisi, 1878-1879*) i oni tiskani izvori koji se nalaze u *Osterreichische militärische Zeitschrift iz 1879.*, (*Die Occupation Bosniens und Herzegovina, durch authentischen Quellen*), međusobno se u nekim sitnim detaljima razlikuju. Stoga sam te različitosti uskladio tako što sam izvorima iz *Osterreichische militärische Zeitschrift* dodao neke podatke iz DAZd-a. Na taj način, svrsishodno objašnjenju ustroja vojnih postrojbi u Dalmaciji, (smatrajući ih autentičnim) upotrijebio i jedne i druge izvore (vidi sljedeću fusnotu)

²⁹ DAZd, Tajni spisi 1861.-1881., svež. 27, fasc. 22, br. 22/38; *Die Occupation Bosniens und der Herzegovina durch K.K. Truppen im Jahre 1878, nach authentischen Quellen, Osterreichische militärische Zeitschrift*, Wien, Mittheilung des Kriegs-Archiv, 1879, , str. 353-355 i prilog br. 6. (dalje, *Die Occupation Bosniens und der Herzegovina*); U izvorima u *Die Occupation Bosniens und der Herzegovina*, umjesto obilježениh mjesta (u ovoj objavljenoj tablici koja se nalazi u tekstu) stoje sljedeća mjesta 1*) = Spalato, 2*) = Makarska, 3*) = Spalato, 4*) = Sinj, 5*) = Trau, 6*) = Zara, 7*) = Tučepi, 8*) = Zara. Međutim, u navedinim izvorima DAZd-a u spisu pod naslovom “*Ordre de Bataille der XVIII. Infanterie Truppen-Division*”, stoje prekrížena navedena mjesta koja se isto tako nalaze i u *Die Occupation Bosniens und der Herzegovina*, a iznad tih prekrížениh mjesta su dopisana mjesta koja sam uvrstio u tablicu. To su neke od razlika koje sam spomenuo da se nalaze u ova dva izvora.; V. HAARDT, nav. dj., str. 11.

ratni raspored XVIII. vojnog divizionu							
zapovjednik: podmaršal barun Stjepan Jovanović, načelnik glavnog stožera: bojnik A. Slameczka, zapovjednik divizijske artiljerije: bojnik Korn, 12 artiljerijska pukovnija							
vojni zbor	bojne	satnije	eskadroni	topovi	posadna mjesta	razmjestaj na dan ulaska u Hercegovinu	
divizijsko zapovjedništvo					Split	Vrgorac	
brdska brigada br. 1, 2 i 3.	zapovjednik brig. br. 1., general-bojnik N. Teodorović; stožerni časnik kapet. J. Gaudernak	zapovjedništvo brigade			Dubrovnik	Dragljane	
		poljsko-lovačka bojna br. 11.	1		Slano		
		linijska pješačka pukovnija Jelačić br. 69.	3		Dubrovnik		
		brdska baterija 1/XII.			4		Gruž
	zapovjednik brigade br. 2., pukovnik E. Klimburg; stožerni časnik kapet. N. Roguljić	brigadno zapovjedništvo				1*) Makarska	sjeverni Vrgorac
		poljsko-lovačka bojna br. 7.	1			2*) Vrgorac, Metković	
		linijska pješačka pukovnija kralj Belgije br. 27.	3			3*) Omiš- Makarska	
		brdska baterija 1/XI.			4	Prčanj	
	zapovjednik brig. br. 3., general-bojnik C. Schluderer; stožerni časnik poručnik G. Schriner	brigadno zapovjedništvo				Split	Imotski
		carsko-lovačka bojna br. 3.	1			4*) Imotski, Aržano	
		poljsko-lovačka bojna br. 19.	1			5*) Sinj- Han Posušje- Trilj	Han Posušje
		linijska pješačka pukovnija br. 32.	3			6*) Split- sedam Kaštela- Trogir	Imotski, jedna bojna u Han Posušje
brdska baterija 2/XI.					4	Prčanj	½ Vrgorac, ½ Han Posušje

nastavak tablice

vojni zbor		bojni	satnija	eskadrona	topova	posadna mjesto	razmještaj na dan ulaska u Hercegovin u
pričuvna divizija	drugi odjel pokretnih konjaničkih zemaljskih strijelaca			½		Sinj	Vrgorac, jedna povorka za Han Posušje
	osma satnija inženjerske pukovnije br. 2.		1			Kožice	½ satnije kod 1. i 2. brdske brigade
	deveta satnija inženjerske pukovnije br. 2.		1			Opuzen	u maršu prema Dušini
	pionirska poljska satnija br.18.		1			7*) Opuzen	Metković
	divizijko topništvo	zapovjedništvo				Split	
	brdska baterija 2/XII. i teška baterija 8/XII.				12	Gruž, Gorica	Dragljane
pričuvni divizijski odjeli	brdski divizion	sanitetski zavod br. 18.				Split	Vrgorac i okolica
		streljački park				Kotor i Split	
	pričuvni vozni eskadron br. 75.					Graz	
	eskadron tovarnih životinja	br. 3.				Split	
		br. 4.				Dubrovnik	
		br. 7.				Beč-Drniš	
	opskrbna kolona br. 18.						
stožerna vojska	pričuvna satnija pješačke pukovnije br. 80.	¼				Otočac	
	jedan odjel konjaničkih zemaljskih strijelaca			¼		Sinj	

nastavak tablice

vojni zbor		bojne	satnije	eskadroni	topovi	posadna mjest	razmještaj na dan ulaska u Hercegovinu
skladište ratnog streljiva						artiljerijska tovarna skladišta u Zadru i Dubrovniku	
postavljeni od pričuvne bolnice	pričuvni sanitetski odjel br.2.					Beč	
	pričuvni sanitetski odjel br. 5.					Brno i Dalmacija	
ratno skladište uniformi i sanitetskog materijala						Split	
ratno skladište medicinskih lijekova						posadna bolnica- ljekarna u Zadru	
pričuvno vozno skladište						zemaljsko vozno- zapovjd. br. 2 u Grazu s podređenim pričuvnim eskadronom br. 2 i skladištem streljiva	
ukupni zbroj postrojbi		13 ¼	3	¾	24	ukupno stanje vojske: 17.080 ljudi i 3.278 konja	

Ratni raspored posadne vojske u Dalmaciji.³⁰

Glavni stožer posadne vojske: zapovjednik vojske u Zadru, general artiljerije barun Gabriel Rodić; dodjeljen general-bojnik, Stjepan Čikoš; načelnik glavnog stožera, pukovnik Karlo Blažeković; načelnik inženjerije, pukovnik Karl Markl							
brigadno zapovjedništvo		vojni korpus i pričuvni odjeli		bojne	satnije	razmještaj postrojbi početkom kolovoza 1878.	
stožer brigade						Zadar	
posadne vojne brigade	sjeverna Dalmacija (gornja Dalmacija), zapovjednik general-bojnik Stjepan Čikoš	pješ. pukov. barun Weber br. 22.	peta bojna		1	Metković, po pola satnije u Duboki i Opuzenu	
			4. i 5. dopunska satnija		2/4	Split	
		gornjo dalmat. domobr. strelj. bojna	Zadar br. 79.	stožer i četiri poljske satnije		1	Zadar, jedna satnija u Kninu
				pričuvna satnija		1/4	Šibenik, Klis
	dopunska satnija			1/4	Skradin		
	Split br. 80.		stožer i četiri poljske satnije		1	Sinj, i po jedna satnija u Han Posušju i Trilju	
		pričuvna satnija		1/4	Makarska		
		dopunska satnija		1/4	Sinj		
	južna Dalmacija (donja Dalmacija), zapovjednik general-bojnik W. Popp von Poppenheim	stožer brigade					
		poljsko-lovačka bojna br.33.				1	Dubrovnik
linijska pješaka pukovnija barun Dormus br. 72.		zapovjedništvo					Kotor
		prva bojna				1	Budva, po jedna satnija u Lastvi, Herceg Novom i Igalu
		druga bojna				1	Kotor i Muo
		treća bojna				1	Dubrovnik i okolica
tvrđavske artiljerijske bojne br.		III.				1	Kotor i Herceg Novi
		IV.				1	
		VII.				1	
		X.				1	
inženjerijski odjel							
Artillerie-Chef Oberst R. Freih. von Lenk	tvrđavske artiljerijske bojne br.	V.				1	Knin, s odjelima u Klisu, Opuzenu, Duboki
		IX.				1	Dubrovnik
		XII.				1	
ukupni zbroj postrojbi				8 2/4	7	ukupno 9.400 ljudi	

³⁰ DAZD, *Tajni spisi 1861-1881*, svež. 27, fasc. 22, br. 22/43 ; *Die Okupacion Bosniens und der Herzegovina*, str. 351 i prilog br.7; *Feldzeugmeister, Gabriel Freiherr von Rodich*, Beč, 1883, str.38 (Životopis koji je napisao sam autor u rukopisu-njemačka gotica). Podaci, iz izvora *Feldzeugmeister, Gabriel Freiherr von Rodich*, o stanju domobranske vojske u Dalmaciji na početku zaposjedanja BiH iznosili su 8 domobranskih satnija (*Landwehr-Compagnie*).

U početku zaposjedanja BiH 1878, ukupni zbroj svih postrojbi, dakle VI, VII, XX, XVIII. pješачkog vojnog divizionu te posadne vojske u Dalmaciji brojili su ukupno: 65 bojni, 19 satnija, 14,1/4 eskadrona, 112 topova; i sveukupno 82.113 ljudi i 13.313 konja.³¹ Prema nekim izvorima brojčano stanje aktivne vojske u mirnodopsko vrijeme u Dalmaciji je 1878. iznosilo 10.803 vojnika.³²

Osim kopnenih postrojbi, u zaposjedanju Bosne i Hercegovine bila je uključena i ratna mornarica. Prema naredbi c. kr. Državnog ratnog ministarstva, Vojnom zapovjedništvu u Dalmaciji i XVIII. vojnom divizionu su za izvođenje potrebnih operacija dodijeljeni već stacionirani brodovi u Jadranu. Tako je jedinstveno vojno i domobransko zapovjedništvo u Dalmaciji raspolagalo sa šest odnosno sedam brodova, i to: parobrod "Andreas Hofer" u Zadru, dvije topovnjače (ratni brodovi) "Nautilus" i "Kerka" stacioniranih u Makarskoj i Dubrovniku, zatim parobrodi "Grille" u Kleku, "Thurn-Taxis" i "Gorzowski" u luci Ploče i Kotoru (čiji je zadatak bio opskrbljivanje, dovoz i odvoz vojske te transport ratnog materijala) i parobrod "Gargnano" koji je imao funkciju bolničkog broda (prijevoz ranjenika). Uz navedene brodove uspostavljeno je i morskominersko zapovjedništvo br. 1. u Kleku.³³ Neki od navedenih brodova kao parobrod "Thurn Taxis" bio je zadužen za prijevoz vojske i ratnog materijala po rijeci Neretvi.³⁴ Za zapovjednika mornarice postavljen je kontra-admiral Aloise Pokorny, koji je imao i zadatak da u slučaju potrebe s mornarima (jednom satnijom) priskoči u pomoć posadnoj vojsci na graničnim položajima iznad Dubrovnika i Kotora.³⁵

³¹ ISTO.

³² *Militär-Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1878*, Wien, 1884, str. 17. Podaci o brojčanom stanju vojske u Dalmaciji iz navedenog izvora ne donose podatke i o brojčanom stanju postrojbi stacioniranih u Dalmaciji, nego samo ukupni zbroj novačkih kontigenata. U DAZd *Spisi Dalmatinskog Namjesništva*, god. 1872, sv. 54, br. 7499, stoji da je brojčano stanje vojske u mirnodopsko vrijeme u gornjoj i donjoj Dalmaciji iznosilo ukupno 6.048 aktivnih vojnika. Brojčano stanje vojske u austrijskim pokrajinama se često mijenjalo (nije bila određena kvota aktivnih vojnika nego samo novačkog kontigenta), pa je stoga teško fiksno odrediti broj vojnika za određenu pokrajinu.

³³ DAZd, *Tajni spisi 1861-1881*, sv. 27, fasc. 22, br. 22/43, br. 22/58 i br. 22/54; *Die Occupation Bosniens und der Herzegovina*, prilog br. 7. I. PEDERIN, Austrijski Lloyd i turizam u Hrvatskoj, *Adriatica Maritima* br.2, Zadar, Centar JAZU u Zadru, 1978, str. 114; I. PEDERIN, *Njemački putopisi po Dalmaciji*, Split, Logos, 1989, str. 237. Autor kaže kako je "Austrijski Lloyd" pomagao austrijskoj vojsci pri zauzeću Bosne i Hercegovine 1878. tako što je "opskrbljivao austrijske čete" i pomagao im u transportu vojske "prevezavši u Dalmaciju 72.000 vojnika, 8.000 konja, i 9.000 tona ratnog materijala." M, MANDIĆ, nav. dj., str. 52. Tri broda "Austrijskog Lloyd" su sudjelovala u prijevozu redovne turske vojske, koje su se povlačile iz Bosne i Hercegovine. Tada su ta tri broda iz Dalmacije prevezli oko 5.000 turskih vojnika (od Kleka u južnu Albaniju). Više općenito o ustroju austrougarske ratne mornarice u: Adam WANDRUSZKA i Petar URBANITSCH, *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band: Die bewaffnete Macht, Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften*, Wien, 1987, od str. 687 pa dalje.

³⁴ DAZd, isto, br. 22/54, list 4.

³⁵ *Die Occupation Bosniens und der Herzegovina*, str. 353; *Feldzeugmeister, Gabriel Freiherr von Rodich*, str. 34-35.

Tijek zaposjedanja i borbe u Hercegovini

Sve je bilo spremno i pripravno za akciju zaposjedanja. Neposredno prije ulaska austrougarske vojske, upućen je proglas pučanstvu Bosne i Hercegovine i zapovjest vojsci od strane generala Filipovića. U proglasu pučanstvu kaže se kako se obećava poštivanje svih starih zakona i običaja, mir, red, blagostanje i jednakost prema svim građanima. U Filipovićevoj zapovjedi za vojsku stajalo je da će vojska biti prijateljski naklonjena prema bosanskom pučanstvu *“uz uvjet ako se budu dobrovoljno pokoravali odredbom”* onda će se prema njima *“kao s iskrenim prijateljima postupati, da će se prava svake narodnosti i vjeroispovjedi poštovati, vlasništvo i kućno pravo štiti.”* Na kraju proglasa Filipović kaže kako je zadatak vojnika u zaposjedanju prvenstveno profesionalno vojnoga a napose moralnoga karaktera, jer, kako stoji u Filipovićevoj zapovijesti, *“ja vas nevodim na sjajne pobjede, već vas vodim na tešku radnju, svršavanu u službi čovječnosti i prosvjete!”*³⁶

Međutim, netom prije ulaska okupacijske vojske u Hercegovinu, 160 osmanskih vojnika napalo je 27. srpnja nezaštićena pogranična mjesta na jugu Dalmacije, u općini Zaton Doli.³⁷ Slična situacija dogodila se i nešto kasnije, 8. kolovoza, kada su neke *“ustaničke čete”* zaprijetile napadom i u sjevernijim krajevima, konkretno u samom Sinju. Tom su prilikom *“razjareni osmanski vojnici”* ubili nekoliko pastira koji su čuvali stoku *“u planini na mjestu zvanom Poljani.”*³⁸ Ova situacija direktne prijetnje odmetničkih osmanskih snaga pograničnim naseljima Dalmacije događala se naprosto zbog toga što nije u potpunosti bila uspostavljena (nego samo djelomično) granična obrana Dalmacije, što su najviše trpjela nebranjena pogranična mjesta. Iako su postojale pričuvne snage u slučajevima izvanrednog interveniranja, nije se očekivala njihova primjena u ovakvim slučajevima izrav-nog ugrožavanja dalmatinskih pograničnih mjesta. Svjestan postojeće situacije, general Rodić je početkom kolovoza tražio od c. kr. Državnog ratnog ministarstva da se dodatno osigura granica sjeverne i južne Dalmacija od Sinja prema Dubrovniku. Ratno (vojno) ministarstvo je zatim i odobrilo da se u slučaju ugrožavanja navedenog područja, mogu upotrijebiti prva i druga bojna iz XVIII. pješačkog diviziona, dio snaga iz dalmatinskih domobranskih pukovnija br. 79. i br. 80. i peta pričuvna bojna Weberove pukovnije br. 22, dok se na jugu za ove potrebe raspolagalo s dijelom snaga iz 72. pješačke pukovnije barun Dormus (premda su navedene postrojbe u principu služile kao pomoćne pričuvne snage namijenjene za potporu ofenzivnih postrojbi).³⁹

Tamo gdje nisu mogle biti raspoređene vojne postrojbe, Rodić je izdao naredbu da se pučanstvu pograničnih mjesta podijele puške i streljivo, te da na neki način sami organiziraju obranu svojega područja. Iako ovi nisu bili sposobni da uredе pravovaljanu obranu, jer *“naši seljački stražari nevrjede boba ako nema uz njih sposobna čovjeka da ih*

³⁶ Proglas stanovnikom Bosne i Hercegovine i Proglas za vojsku, N. L., 3. kolovoza 1878, br. 60.

³⁷ *Feldzeugmeister, Gabriel Freiherr von Rodich*, str. 35; N. L., 7. kolovoza 1878, br. 61, str.2. U Narodnom listu se kaže kako je općinu Zaton napalo *“nekoliko stotina osmanskih vojnika”*, što nije točna konstatacija.

³⁸ N. L., 14 kolovoza 1878, br. 63, str. 1.

³⁹ *Die Occupatin Bosniens und der Herzegovina*, str. 353.

vlada i hrabri.”⁴⁰ Uz sve to, ustrojene su i tzv. *Granz-Kordons-Dienst*, tj. pogranična služba za sjevernu i južnu Dalmaciju, koja je imala funkciju čuvanja granice i zaštite od eventualnih napada neregularnih osmanskih postrojbi.⁴¹ Međutim, ova ugrožavanja pograničnih mjes-ta nisu bila ozbiljnog karaktera, tako da se sve riješilo na najbolji mogući način. Granični su problemi nastajali iz jednog jedinog razloga, izuzetno dugačke granice s Bosnom i Hercegovinom, za čije je kontroliranje i pokrivanje doista trebalo angažirati jako puno vojske.

Mobilizirana vojska je dosta dugo čekala na naredbu pokretanja, tako da su više od mjesec dana bili u bojnoj pripravnosti iščekujući zapovijed o napadu na Bosnu i Hercegovinu. Napokon, naredba o pokretanju vojske upućena je 27. srpnja 1878., a uskoro zatim postrojbe XVIII. vojnog diviziona (poljsko-lovačka bojna br. 7 i linijska pješ. pukovnija kralj Belgije br. 27) prešle su 31. srpnja “hercegovačku granicu kod Vrgorca” i 1. kolovoza kod Imotskoga, odakle je glavnina vojske krenula prema Ljubuškom.⁴² Ubrzo je Ljubuški zauzet bez naročitog otpora, pa je onda dio snaga koncentriran na napad od Posušja prema Tiholjini, tj. Mostaru.⁴³

Treba spomenuti i to da su osmanske trupe u Bosni i Hercegovini bile sastavljene od oko 40.000 vojnika razdijeljenih u 41 bojnu sa 77 topova (osmanske redovne trupe morale su na temelju zaključaka Berlinskog kongresa napustiti BiH, ali je dio njih, uz prešutno odobranje Visoke Porte, samovoljno ostao). Ukupni zbroj osmanskih trupa i lokalnih stanovnika, zajedno s pričuvnim sastavom, iznosio je oko 93.000 ljudi. Od toga su u Hercegovini bile raspoređene tri bojne *nizama*, tj. stalne vojske (jedna bojna *nizama* brojila je oko 500-700 ljudi), tri i pol bojne *redifa*-pričuve (jedna bojna pričuvnog sastava brojila je oko 1000-1100 ljudi) i sedam i pol bojni *mustahfiza*-domobrana (jedna bojna *mustahfiza*, tj. domobrana brojila je oko 1200-1600 ljudi).⁴⁴

Zadatak XVIII vojnog diviziona, u sklopu zajedničke akcije okupacije BiH, bio je zaposjedanje hercegovačkog teritorija. Samostalnu akciju zaposjedanja hercegovačkog teritorija, naknadno potpomognutu drugim odjelima austrougarske vojske, izvršio je XVIII. divizion i posadna vojska u Dalmaciji pod vođenjem FML Jovanovića. Ulazak XVIII. vojnog diviziona prema bosanskohercegovačkom teritoriju odvijao se iz pograničnih mjesta u Dalmaciji (najveći dio snaga bio je stacioniran na crti Imotski-Vrgorac). Sam

⁴⁰ ISTO; N. L., 7 kolovoza 1878, br. 61.

⁴¹ DAZd, *Tajni spisi 1861-1881*, sv. 27, fasc. 22, br. 22/54, list 3, i br. 22/58; DAZd, *Spisi registrature 1878*, sv. 2606, V A, br. 6447/III. Od 10 svibnja su bila ustrojena dva glavna zapovjedništva pograničnih službi, u Splitu i Dubrovniku.

⁴² N. L., 3. kolovoza 1878, br. 60; M. MANDIĆ, nav. dj., str. 39.

⁴³ DAZd, *Tajni spisi 1851.-1878.*, sv. 26, fasc. 23, br. 23/15.

⁴⁴ Muhmedalija BOJIĆ, Svrgavanje turske vlasti i odbrambeni rat Bosne i Hercegovine protiv austrougarske invazije 1878. godine, *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. u BiH*, str. 78; M. MANDIĆ, nav. dj., str. 31-32 i 100. Vojna služba je bila obvezna samo za muslimane. Muslimani su službovali u *nizamu*-redovnoj vosci šest godina, u *redifu*-pričuvi također šest godina a u *mustahfizamu*-domobranstvu osam godina. Ostali kao što su *bašibozuci*, *spahije* i *čerkezi* službovali su kao dobrovoljci. Ostale konfesije bile su oslobođene vojne obveze, ali su zato morali plaćati vojnu taksu.

prodor XVIII. vojnog divizionia je na početku operacije tekao bez većeg zastoja i problema, no bilo je nekoliko mjesta u kojima je austrougarska vojska naišla na žestoki otpor. Prvi manji oružani okršaj zbio se kod Čitluka, kada su neregularne osmanske trupe dočekali “ovdje u busiji predstraže austrijske vojske i zasu ih vatrom” i gdje je poginulo osam ljudi.⁴⁵ Ni kod Čitluka, ni kod Mostara, koji je zauzet 6. kolovoza pod zapovjedništvom general-bojnika Todorovića s prvom brdskom brigadom, niti igdje drugdje u akciji zaposjedanja Hercegovine, oružani sukobi nisu bili tako žestoki kao kod Livna (Guber) i Stoca (Crnići- Ravnica- Pašić han).⁴⁶

Zauzeće (11 kolovoza) značajne strateške točke Stoca (brdska brigada br. 3 pod zapovjedništvom general-bojnika Schluderera), proteklo je bez većih sukoba. No, taj isti osvojeni Stolac (u kojem se zadržala 5. bojna 32. pješačke pukovnije pod zapovjedništvom dopukovnika Pachnera), nakon samo nekoliko dana našao se pod žestokom opsadom neregularnih osmanskih snaga. Stolac je ostao od 16. do 21. kolovoza potpuno odsječen od glavnine vojske XVIII. divizionia, bez osnovnih namirnica za preživljavanje.⁴⁷ Međutim, ubrzo je podmaršal Jovanović pritekao (iz Mostara) u pomoć opkoljenoj austrougarskoj vojsci, s tri bojne 27. pješačke pukovnije, i nakon višesatne žestoke borbe kod Pašić hana “uspostavljena je sveza s posadom koja je bila zatvorena u Stolcu.”⁴⁸ Zauzeću Stoca umnogome je doprinio i vojvoda don Ivan Musić koji je predvodio “dobrovoljačkom četom od 1000 odanih kršćana.”⁴⁹ U boju kod Stoca poginulo je devet vojnika, trideset ih je ranjeno a jedan je nestao.⁵⁰

Također, jedan od jačih sukoba zbio se 15 kolovoza u napadu na Livno. U napadu na Livno koordinirano sa VII. pješačkom divizijom sudjelovale su druga i treća satnija 79. dalmatinske domobranske bojne, četvrta satnija iz Sinja u okviru 80. dalmatinske domobranske bojne i pričuvna satnija 22. Weberove pukovnije. Navedene postrojbe su se nalazile pod zapovjedništvom (Hrvata) general-bojnika Čikoša i bojnika Mitrovića.⁵¹ U boju kod Livna (Livanjsko polje-Debela Glavica, kilometar i pol od Livna) zaglavile su druga i treća satnija, koje su bile poslone da izvide situaciju na tom potezu. Njih je

⁴⁵ N. L., 10 kolovoza 1878, br. 62; V. HAARDT, nav. dj., str. 34.

⁴⁶ S. PAVIČIĆ, nav. dj., str. 225-226 i V. HAARDT, nav. dj., str. 41. Tijekom zaposjedanja Bosne i Hercegovine (početkom kolovoza), austro-ugarska vojska je bila pojačana s trećim, četvrtim i petim vojnim zborom, čime je više nego poduplano početno stanje austrougarske vojske.

⁴⁷ S. PAVIČIĆ, nav. dj., str. 234;

⁴⁸ N. L., 24 kolovoza 1878, br. 66; M. MANDIĆ, nav. dj., str. 53.

⁴⁹ Isto, str. 66-67. Vojvoda don Ivan Musić za zasluge u boju kod Stoca bio je odlikovan odličjem reda Franje Josipa i dobio plaću od 600 fiorina godišnje.

⁵⁰ V. HAARDT, nav. dj., str. 76-77.

⁵¹ *Die Occupation Bosniens und der Herzegovina*, str. 355; N. L. 24. kolovoza 1878, br. 66; N. L., 23 listopada 1878, br. 83; V. MAŠTROVIĆ, *Zadarska oznanjenja iz XVIII, XIX. i početkom XX. stoljeća*, str. 303. Dalmatinsko domobranstvo se moglo samo izvanredno uputiti izvan granica pokrajine Dalmacije, što je i učinjeno posebnom carskom naredbom od 25 srpnja i 5 kolovoza 1878, s kojom se usaglasio i Dalmatinski sabor (proglas narodu u Dalmaciji proslijedio Zemaljski odbor dalmatinski). Inače, domobranstvo nije bilo upućivano izvan granica svoje pokrajine bez suglasnosti pokrajinskog sabora. Ta vojna odredba je posebno uređena tzv. “vojenim zakonom iz 1868.” godine.

neregularna osmanska vojska dočekala u zasjedi (kod mjesta Guber) tako da “na vrh Debele Glavice, Turci namjestili biše u meterizu dva topa i 800 ljudi, pak meteriz zastrli grmom, a uokolo namjestili blaga i čobana,” te kad su se domobrani iz 79. bojne približili “posuti biše živom vatrom iz pušaka.”⁵² Poslije četverosatne borbe uz pomoć Sinjske satnije hrvatski domobrani su se uspjeli izvući iz obruča i povući prema Bilom Brigu (mjestu na hrvatsko-bosanskoj granici prema Sinju).⁵³ Tom prilikom su djelomično razbijene neregularne osmanske snage, ali je Livno i dalje ostalo u njihovim rukama. U vojnom okršaju ispod Livna “dne 15 kolovoza hrvajući se kletim Turčinom za slobodu braće Bošnjaka i Hercegovaca, ostaše mrtvi, ranjeni ili se izgubiše usljed bitke”, ukupno: deset poginulih, dva teže i četiri lakše ranjena te trideset nestalih. Najviše stradalih je bilo iz Šibenika i šibenske okolice.⁵⁴

Daljnje napredovanje XVIII. divizionu teklo je bez većih poteškoća. Glavna vojno-teritorijalna uporišta Mostar, Nevesinje (osvojeno 28. kolovoza) i Trebinje (osvojeno 7. rujna) lako i brzo su zaposjednuta uz neznatne gubitke. Zauzeću Trebinja i Klobuka uvelike je doprinijelo sudjelovanje dalmatinske posadne vojske s pet bojni koje su bile pridružene XVIII. divizionu u završnim akcijama zauzeća BiH.⁵⁵ Posljednje jake borbe vodile su se oko tvrđave Klobuk “tog glavnog utočišta hercegovačkih ustaša” na crnogorskoj granici. Tada je, nakon tri dana opsjedanja i bombardiranja, konačno 28. rujna osvojeno to naj-utvrđenije mjesto Klobuk.⁵⁶ Istodobno s bojem oko Klobuka, vođene su i borbe za Livno kao najjače i najznačajnije uporište u zapadnoj Bosni, u kojemu su ostale koncentrirane neregularne osmanske snage pružajući jak otpor austrougarskoj vojsci. Na kraju je Livno palo tek 28. rujna (kad i Klobuk) uz pomoć dviju brigada i uz jaku topničku paljbu (i znatno pojačanje iz ostalih postrojbi II. vojske s ukupno 36 topova) a borba je trajala od ranog jutra “sve do mrkle noći”. Time je u potpunosti slomljen otpor neregularne osmanske vojske, koja se zatim i predala. Iako su ovi izvjesili “bijeje zastave u znak predaje”, po ulasku austrougarske vojske u Livno “turci počеше pucati na njih.” Međutim, osvajanje je ubrzo već isti dan dovršeno, a u boju je ostalo “od naših 25 ranjenih i 8 mrtvih” (ranjen i bojnik Mitrović).

Padom Livna i Klobuka, završene su bojeve operacije XVIII. vojnog divizionu i (djelomično) posadne vojske, čime je i prestao svaki otpor neregularne osmanske vojske, a “zaposjednuće Bosne i Hercegovine gotov je čin”.⁵⁷ Do 20. listopada cjelokupni teritorij Bosne i Hercegovine nalazio se u rukama austrougarske vojske. S time je u potpunosti izvršen zadatak zaposjedanja, pa je već 19 listopada izdana kraljeva naredba o

⁵² ISTO.

⁵³ V. HAARDT, nav. dj., str. 70.

⁵⁴ N. L., 24. kolovoza 1878, br. 66. U boju kod Livna su poginuli: Šime Kužina iz Dolca Šibenskoga, Duje Bučević, Lovre Perković i Stipe Karadole iz Šibenika, Mate Prebondo iz Krapnja, Tome Jurjević iz Kruševa, Jozo Perković iz Primoštena, Šime Ćurko iz Nina, Mate Burager i Andrija Bumber iz Šibenika.

⁵⁵ *Feldzeugmeister, Gabriel Freiherr von Rodich*, str. 55-56.

⁵⁶ V. HAARDT, nav. dj., str. 104-105.

⁵⁷ N. L., 2 listopada 1878, br. 77; N. L., 5 listopada 1878, br. 78; N. L., 9 kolovoza 1878, br. 79; M. MANDIĆ, nav. dj., str. 71 i 89.

demobilizaciji vojske. Neke postrojbe su se ranije vratile u svoja posadna mjesta. Tako se, npr., gotovo sve dalmatinsko domobranstvo (79. i 80. bojna) vratilo iz Livna u Sinj i Zadar već 16. listopada, te isti dan otpušteno svojim kućama (demobilizirano).

Po dolasku domobrinskih postrojbi u svoja mjesta, narod se veselio i klicao pozdravljajući ih, a na prozorima hrvatskih kuća “su se vijale naše mile hrvatske trobojnice.”⁵⁸ Tako je konačno završena vojna operacija zaposjedanja Bosne i Hercegovine, koja je trajala od 29. srpnja do 20. listopada 1878. godine. Ostale linijske pješačke pukovnije vratile su se u Dalmaciju krajem studenog i početkom prosinca.⁵⁹ Od dijela snaga koje su ostale u Hercegovini, u siječnju su oformljena zapovjedništva u Mostaru, Nevesinju i Gackom, pod glavnim zapovjedništvom general-bojnika Teodorovića.⁶⁰

Netom poslije završetka ratnih zbivanja, dodjeljivane su novčane potpore stradalim domobranima i vojnicima (vojne invalidnine su posebno određivane). Obično se određena svota isplaćivala preko općina (njima ih slao zemaljski odbor). Odštete su se dobivale tako da su zahtjevi stradalnika u ratu slane na adresu dalmatinskoga Namjesništva, a ono je zatim razmatralo ponuđeni zahtjev te u slučaju pozitivnog rješenja (što je u većini pozitivno rješavano) odobravalo novčane naknade u visinama najmanje od 1 do 30 ili više fiorina (najviše do 100 fiorina).⁶¹ Također su u tu svrhu osnivana i razna društva za potporu stradalnicima i njihovim obiteljima. Tako je u Dalmaciji krajem rujna osnovano “rodoljubno društvo gospodja” s namjerom “da kupe podpore za ranjene i bolesne vojnike.” Predsjednica odbora za pomoć ranjenim i bolesnim vojnicima bila je barunica Agata Rodić (najvjerojatnije supruga tadašnjeg namjesnika Dalmacije, generala artiljerije Gabriela Rodića).⁶²

U zaposjedanju Bosne i Hercegovine austrougarska II. vojska sudjelovala je s ukupno: 141 pješačkom bojnomo, 13 lovačkih bojni, 5 bojni stožerne vojske, 24 eskadrona stalne vojske, ½ eskadrona konjaničkih zemaljskih strijelaca, 5 eskadrona stožerne stalne vojske, ¼ eskadrona konjaničkih zemaljskih strijelaca, 24 teške baterije, 2 lake baterije, 17 brdskih baterija, 2 satnije tvrđavskog topništva, 17 inženjerijskih satnija, 10 vojno tehničkih satnija i 20 ekipaža za ratne mostove. U nabrojanim postrojbama nalazilo se ukupno 6.280 časnika i 262.353 vojnika.⁶³ Od navedenog broja poginula su 36 časnika i 832 vojnika, ranjeno je 111 časnika i 3.553 vojnika te nestala tri časnika i 268 vojnika.⁶⁴ Ukupno je izbačeno iz stroja 150 časnika i 4.650 vojnika. Prema M. Mandiću, na strani austrougarske vojske bilo je ukupno: 44 poginula časnika i 902 vojnika, 131 ranjeni časnik

⁵⁸ N. L., 12. listopada 1878, br. 80; N. L., 16. listopada 1878, br. 81.

⁵⁹ DAZd, *Spisi registrature 1878*, sv. 2606, V A, poz. 5271.

⁶⁰ DAZd, *Tajni spisi 1861-1878*, sv. 27, fasc. 22, 1878-1879, br. 22/68.

⁶¹ DAZd, *Spisi registrature 1879*, sv. 2655, poz.201, br. 14654/II i br. 14569/II.

⁶² N. L., 28 rujna 1878, br. 76.

⁶³ M. BOJIĆ, nav. dj., str. 86, 140.

⁶⁴ ISTO, str. 143-144; Gilbert ANGER, *Illustrierte Geschichte der k.k. Armee*, III. dio, Wien, 1887, str. 1422.

i 3.849 vojnika te 3 nestala časnika i 272 vojnika. Ukupno je izbačeno iz stroja 178 časnika i 5.020 vojnika.⁶⁵

Iz Dalmacije su u zaposjedanju BiH sudjelovale sljedeće postrojbe: pješačke pukovnije br. 27, br. 32, naknadno stavljene na raspolaganje vojnom zapovjedništvu u Zadru pješačke pukovnije br. 21 i br. 74, zatim poljsko-lovačka bojna br. 7, br. 19 i br. 33 te carsko-lovačka bojna br. 3. U sklopu posadnih trupa sudjelovale su pješačka pukovnija br. 22, br. 72, zatim gornjo dalmatinske domobranske streljačke bojne Zadar br. 79 i Split br. 80, odjel dalmatinskih konjaničkih zemaljskih strijelaca, te nekoliko poljskih i tvrđavskih topničkih satnija i jedna pukovnija inženjerije.⁶⁶

Najviše od svih postrojbi stradala je (splitska) 22. pješačka pukovnija Weber, sastavljena od Dalmatinaca. Iz te pukovnije poginulo je 6 časnika i 57 vojnika, ranjeno je 12 časnika i 241 vojnik i 46 nestalo. *Narodni list* donosi vijest da je iz 22. pješ. puk. Weber u boju kod Ključa i Banje Luke poginulo 19, ranjeno 181 i nestalo 37 Dalmatinaca.⁶⁷ Nadalje je, prema vijestima *Narodnog lista*, iz dalmatinskih domobranskih postrojbi u boju kod Livna 15. kolovoza i 26-28. rujna poginulo je 10, ranjeno 6 i nestalo 28 domobrana.⁶⁸ Na temelju podataka (od 1882) iz zaklade za pomoć poginulim i ranjenim vojnicima iz tršćanskog područja, Primorja i Dalmacije, evidentirana je novčana pomoć za 48 obitelji iz Dalmacije, čiji su očevi, muževi ili sinovi poginuli u vojni na BiH (24 iz 79. zadarske domobranske bojne, jedan iz 80. splitske domobranske bojne i 19 iz 22. (splitske, Weberove pukovnije).⁶⁹ Naposljetku, prema podacima koje donosi V. Haardt, od svih postrojbi iz Dalmacije koje su sudjelovale u zaposjedanju BiH, poginulo je 118, ranjeno 403 i nestalo 132 vojnika.⁷⁰

Zaključak

Iako je zaposjedanje Bosne i Hercegovine proteklo bez većeg napora i vojnih gubitaka (iako ne baš zanemarivog), kao što smo mogli vidjeti iz priloženog, ipak se očekivalo da će sam tijek vojne operacije biti puno bezbolniji i lakši. Prije svega, na temelju odluka Berlinskog kongresa Visoka Porta je dala svoj pristanak da se u potpunosti izvrši zaposjedanje njenog osmanskog teritorija Bosne i Hercegovine, ali je ipak, s druge strane prešutno odobravala oružani otpor dijela osmanskih trupa i lokalnog stanovništva u BiH, koje su se usprotivile ulasku austrougarske vojske (iako je bila izdana naredba od

⁶⁵ ISTO, str. 143-144; M. MANDIĆ, nav. dj., str. 97-99.

⁶⁶ *Die Occupation Bosniens und der Herzegovina*, prilog br. 6 i br. 7; V. HAARDT, nav. dj., str. 11-12 i 143-144.

⁶⁷ N. L. 28. kolovoza 1878, br. 67; N. L. 28. rujna 1878, br. 76.

⁶⁸ N. L. 24. kolovoza 1878, br. 66.

⁶⁹ *Objavitelj Dalmatinski*, 14. veljače 1883, br. 13.

⁷⁰ V. HAARDT, nav. dj., str. 143-144. Točan broj poginulih iz Dalmacije nije u izvorima naveden, nego samo broj poginulih iz dalmatinskih postrojbi, u kojima su većinu sastava činili dalmatinski Hrvati.

strane Turske za potpunim povlačenjem njenih redovnih trupa stacioniranih u Bosni Hercegovini). Postrojbe sastavljene najvećma od domaćeg muslimanskoga stanovništva a dijelom iz redovne turske vojske, pružile su otpor austrougarskoj vojsci. Premda se nije očekivao gotovo nikakav otpor, kao što je pisao *Narodni list* (prije ulaska XVIII. divizion na osmansko tlo), ipak vojnici iz dalmatinskih postrojbi nisu u Hercegovini “dočekani kao svatovi.”

U zaposjedanju je sudjelovao veliki broj dalmatinskih Hrvata u sklopu XVIII. vojnog divizion a i posadnih trupa gornje ili sjeverne Dalmacije, u čijem okviru su bile zadarska i splitska domobranska streljačka bojna br. 79. i br. 80. te Weberova pukovnija br. 22. koja je s nekoliko bojni bojevala u Bosni (kod Doboja i drugdje), i posadna vojska donje ili južne Dalmacije, koja je sudjelovala s linijskom pješaćkom pukovnijom Dormus br. 72 (o ratnom rasporedu vojske više u tablicama). U zaposjedanju Bosne i Hercegovine iz Dalmacije je bio mobiliziran maksimalni broj vojnih obveznika (što nije bio slučaj i u drugim krajevima Monarhije). Tada je iz Dalmacije, u zaposjedanje BiH, pokrenuto 9.400 ljudi u okviru posadne vojske, a u sklopu XVIII. divizion 17.080 ljudi iz Dalmacije. Tom su prilikom gotovi svi sposobni bili pozvani u vojsku. Takva potpuna mobilizacija vjerojatno je učinjena zbog toga što je pokrajina Dalmacija najvećim dijelom graničila s Bosnom i Hercegovinom, pa se (što je taktički i logično) zato radi pripravnosti morali dignuti svi sposobni za vojnu službu.

Međutim, za vrijeme trajanja vojne operacije bilo je i negativnih poteza od strane vojnih zapovjedništava, koji su nanijeli štetu naročito težacima. Prvenstveno zbog toga što je težacima nasilno mobilizirana stoka, zbog čega nisu bili u stanju obrađivati svoja poljska dobra i spremiti zimnice. Ponekad su i sami vojnici na bojištima trpjeli glad i žeđ, a sve zbog loše organizacije ustroja pozadine koja je bila zadužena za opskrbu vojnika. U svemu tom bilo je i krajnje nekorektnih postupanja pojedinih časnika prema vojnicima. No, sve u svemu na kraju su se dalmatinski Hrvati koji su u velikom broju sudjelovali u zaposjedanju, s razlogom iskazali kao dobri vojnici, za što su pojedinci dobili i posebna vojna odličja.

Na kraju se može konstatirati da je i u političkom pogledu Austro-Ugarska, akcijom zaposjedanja BiH s uspjehom ostvarila tri glavna cilja: a) spriječila stvaranja jake slavenske države na južnim granicama Monarhije, b) osigurala Austro-Ugarskoj povoljne pozicije za aktivno sudjelovanje u rješavanju svih pitanja vezanih za budućnost evropskih posjeda Turske, c) onemogućila političko oblikovanje Balkana pod ruskim utjecajem.

Prilog

Dobitnici vojnih odličja iz dalmatinskih postrojbi:⁷¹

1. sudionici gornjodalmatinskih domobranskih streljačkih bojni, zadarska br. 79 i splitska br. 80., kojima su dodjeljene kolajne za hrabrost u boju kod Livna:
 - zlatna kolajna za hrabrost Joso Šimurina;
 - srebrna kolajna za hrabrost prvog reda Mijo Dujaković, Andre Anić, Niko Dedić, Ivo Šimurina i Aleksa Novaković;
 - srebrna kolajna za hrabrost drugog reda Ante Anić, Niko Krnić, Ilija Čolović, Pavao Labor, Mate Zunić, Ivan Marenzi i iz domobr. bojne br. 80. Duje Pujzina
2. dobitnici kolajni za vojne zasluge:
 - iz domobranske streljačke bojne Split br. 80: zlatni križ za vojne zasluge, vojni kapelan Filip Rimac;
 - iz domobranske streljačke bojne Zadar br. 79, kolajnu za vojne zasluge dobili: bojnik Špiridon Mitrović, natporučnici Stjepan Peić i Budislav Hinić te poručnici Tučković i Matasović.

Također, javno su pohvaljeni: iz domobranske bojne br. 79. Mijo Dujaković, Jakov Trković, Nikola Friganović, Filip Malenica i Joso Klamać, a iz domobranske bojne br. 80. Nikola Zec i Marko Šundov.

Posebne kolajne za vojne zasluge dobili su: podmaršal barun Stjepan Jovanović, kolajnu reda željezne krune I. klase; general-bojnik Stjepan Čikoš, kolajnu Leopoldov viteški križ i bojnik Špiridon Mitrović, kolajnu reda željezne krune III. klase.

⁷¹ DAZd, *Tajni spisi 1861-1882*, sv. 27, fasc. 22 -1878-1879, br. 22/60, 22/63 i 22/66; N. L. 7. rujan 1878, br. 70 i N. L., 20. listopad 1878, br. 81.

Todo Oršolić: THE PARTICIPATION OF DALMATIAN CROATS IN THE 1878
OCCUPATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The article shows the manner and the extent of the participation of Dalmatian units and manpower in the 1878 occupation of Bosnia and Herzegovina. In addition it shows how the XVIII military division was organised and how the garrison army was stationed in Dalmatia at the time of the occupation of Herzegovina. The author uses historical sources to depict the process of the removal of the army from Dalmatia to conquer strategically important points within Bosnia and Herzegovina and the resistance that was mounted against the Austrian-Hungarian army. In addition, the article discusses the manner of mobilisation and the organisation of the army and its command within Dalmatia as well as its attendant problems, especially the inappropriate behaviour of the officers towards the soldiers and the forceful mobilisation of manpower, horses and other stock.